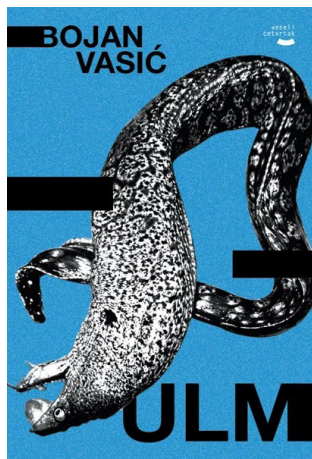

Милица Ђуковић

У ТРАГАЊУ ЗА ИЗМИЧУЋОМ ЛЕПОТОМ

(Бојан Васић: *Улм*, Весели четвртак, Београд, 2025)

Романескни првенац Бојана Васића – аутофикцијско остварење *Власћелинстџа* (2022) – одликовали су фрагментарна структура, редукција фабуле и асоцијативно уланчавање догађаја, наглашена лиризација исказа, тематизовање класног конфликта и друштвене стратификације, те уплив надреалистичке традиције уочлив на плану језика и стила (густа, слојевита метафорика у спрези са елементима аутоматског писања), али и жанровског одређења дела (фантазматско-генолошки, фројдовски модел *Familienroman*-а), те избора наративне стратегије, фокализацијске инстанце (приповедање у првом лицу, детиња спознајно-емоционална визура) и специфичне карактеризације протагонисте и његове породице (сензибилна, уметничкој експресији

склона личност, урођена у бурна и формативна друштвено-историјска збивања). Роман *Улм* пак са становишта приповедног поступка карактеристичан је по опредељењу за свезнајућег приповедача, разгранатију, слојевиту фабулу, израз удаљењенији од поетског (иако изузетно богат успелим метафорама и поређењима), а уједно по промишљено грађеној композицији и комплексном али јасном жанровском профилисању, док се утицај поетике надреализма очитује у појачаној свести о класној сегрегацији друштва, као и у начину психолошке мотивације поступака главног јунака романа.

Наиме, важно је устврдити како је *Улм* превасходно роман лика, са примесама својстава породичног, љубавног, социјалног, психолошког, криминалистичког и друштвеног романа. Сижејна линија доследно прати животне околности, радна места (запослења), љубавне (не)прилике, душевна превирања и покушаје саморазумевања Марка Јовановића, „дечка с периферије”, детета разведених родитеља, „сиромашних шљакера” (бивше трафиканткиње и физичког радника, Зорице Тончев и Младена Јовановића), рођеног у индустријском насељу Ритишевцу, гастарбајтера на прекоокеанском броду или у Немачкој, пореклом и економским приликама у којима се обрео и које су умногоме предодредиле његову егзистенцију – евидентној метонимији и непобитном оличењу целе класе коју репрезентује – лумпенпролетаријата.

Налик брижљивом компоновању Васићевих песничких књига, роман *Улм* има композицију која почива на прецизно оцртаном и инвентивно одабраном оквиру, садржаном у мотиву пакла. Од помисли на повратак у домовину као на повратак

у пакао: „То би за мене био пакао”, у епилошким деоницама остварења Марко доспева до зрелости и увиђања како је Србија заправо прихватљива, уколико је везана за вољену особу (Јасну), њену ћерку (Сању) и миран, стабилан породични живот: „Ништа ту не личи на пакао”. Поред тога што твори оквир, лајтмотив пакла пројављује се у називу београдског ноћног клуба у којем протагониста проводи вече по повратку у земљу порекла (клуб *Hellfire*), да би уписан у недоумицу и јунакову самозапитаност „улази ли сада у пакао или излази из њега”, коју покреће родни Ритишевац, све време опстојавао у форми конститутивне амбиваленције, својствене доживљају хронотопа али и властитог бића јунака. Наиме, лајтмотив мурина – естетски нимало привлачне (прецизније, ружне, одбојне) рибе која подсећа на змију – симболична је ознака Марковог несвесног, свега што жели да потисне а што непрекидно и неукротно избија на површину. Риболика приказа, која на визуалном плану запрема корице књиге као што се распростире посвуда по фабуларном ткиву дела, пратећи устопице главног јунака (кроз различита животна доба, државе и места), искрсава претежно у граничним ситуацијама и околностима повишене напетости и(ли) нелагоде, никада до краја не укидајући опозиције споља/унутра и садашњост/прошlost, амбивалентношћу све време наликујући паклу који симболизује. Подземна, црна, мутна, упорна, непредвидива и незајажљива, лоцирана неретко у међуножје, хтонска и деструктивна, мурина оличава како актуелне догађаје и сензације тако и трауматична сећања, при чему је индикативно да се она само два пута (п)остварује, једном у виду пиштоља којим Марко у сомнамбулном стању потенцијално извршава злочин како би осветио стрица, други пут у (об)лику домовине: „Србија. Највећа од свих црних мурина”. Онтолошки упитне а доследно исцрпљујуће, аксиолошки (компонентама зазора и непожељности) блиске мурина, приказнице („животиње које не постоје и за које добро зна да нису пред њим. А ипак их види”) такође репрезентују силину и муку унутрашњих Маркових преиспитивања, као и уметничку транспозицију Фројдових концепција везаних за учинке и манифестације несвесног.

Поред мурина и приказница, поетичка доминанта и један од стожерних лајтмотива романа био/била би – зест. Амбивалентности у граматичком роду (именица мушког или женског рода) припајају се амбиваленције на нивоу снаге (јак/слаб, кондензован/разблажен), аутентичности (стваран/лажан), прихватљивог или одурног (не-пријатан/не-одговарајућ) и (у)познатости (близак/непознат), те не изненађује да, поред изнијансираности и слојевитости нагонског дела Марковог бића, реч зест којом је описана еротска привлачност и неутажива жеља за женом постоји и као мера животног елана и испуњености али и као порив за укидањем живота и сама смрт (зест бива *најжешћа* када се јави у виду крви другог бића коју Марко нехотице, у самоодбрани, пролива). Спој ероса и танатоса, зест је принцип којим су обједињене психичке и емоционалне опозиције уписане у јунака, али и модус доживљавања простора (немачки градови били би коте личне мапе „између два уловљена зеста”), односно поткопавајућа метакогниција (од које је сачињен цео Марко) чији је учинак сопствена супротност – *коншразесѝ*.

Иако би *оілегало на јушу* какав је роман Улм рефлектовало ниже друштвене слојеве и њихову мучну, тегобну свакодневицу, сведену на израбљивање, одсуство

смисла и могућности да се промени положај на социјалној лествици, односно друштвену реалност у којој царују криминал и непоштење, Марко – потомак радника и сâм радник, бесперспективан, неснађен, отуђен и промашен – не остаје имун на лепоту, већ јој тежи као измичућем идеалу и насушној егзистенцијалној вредности. Тако, Марина Игњат (ћерка локалног српског индустријалца, недостижан дечачки сан о љубави) и Катарина/Кити (проститутка и преваранткиња која јунака мами у стан како би га опљачкала) нису појединачна лепа бића већ одрази Маркове жудње за лепотом, као осмишљавајућом одликом и својством без којег свет није ништа друго до пакао. Попримајући различита тела, лица и имена, лепота, међутим, неминовно клизи и отиче попут Дунава (повезнице Улма и Комарева), сведочећи о социјалној везаности Марка за дно и благо, али и жељи да се на естетском и аксиолошком плану блатњава предестинираност превазиђе (ваља узети у обзир да назив Ритишевац упућује на рит, мочвару и благо, чиме се донекле призива поетика Црњанског, а Русија и звезда код Васића се пак трансформишу у лепоту, о којој се машта и за којом се трага: „Нека неутажива жеља за лепотом остала је заувек у њему”).

Суптилно присутна у роману а изузетно релевантна била би и магистрална миленијалска тема – освешћивање и (не)прихватање старења. Ова тема креће се у распону од аутоперцепције: „Ипак, мучило га је то, избијање првих седих, коса што се озбиљно проредила, а он се још осећа као двадесетогодишњак”, преко погледа другог тј. мајчиног негодовања због година и неспремности на брак Марка и његове партнерке Јасне: „– И ти си матор за брак, а она две године старија. Па још с туђим дететом”, до негативне перцепције живота као бивствовања ка смрти, садржаној у одласку старих и болесних родитеља, али и властитом тихом гашењу и нестанку: „Стриц је мртав. А ускоро ће и његови родитељи сасвим остарити. Отићи у пензију. Разболети се. Умирати. Умирати кратко. И он ће постати стар. За њиме неће остати никог да се свега тога сећа”, све до старења као мере коначности и изнуђеног, уједначавајућег смиревања: „Отићи ће у Улм. Упознаће Сању. Рећи Јасни да је воли. Знаће да је то истина. Скућиће се. Постаће стар”, на шта Марко у почетку није спреман, да би доцније у томе видео могућност избављења, проналажења утехе и смисла. Доживљени као опозити – лепота и кућа „Скућити се. Лепота и кућа у његовој глави нису имали ничег заједничког” – на концу романа измирују се посредством јунаковог опредељења за укотвљавање у мирној, породичној луци, стога се прва реченица романа „Марко испловљава” тј. одлазак и Марково дочекивање Јасне и Сање у Србији тј. упловљавање/повратак у родни Ритишевац, доимају као вешто изнађени оквир и сажета скица јунакове судбине, омеђени битном променом односа према старости.

Поред избрушеног стила и немалог удела несвесног, Васићев Улм повезује се са његовим песничким књигама (али и епилогом *Власћелинсћава*) тематизовањем класне раслојености и непремостивог јаза између дивергентних социјалних staleжа, а уједно и картографском страшћу, приписаној стрицу и Марку (блиској географској разуђености збирки *Угађавање* и *Крошћко*), односно експлицитном метапоетичношћу и отвореном аутоцитатношћу – назив угоститељског друштва *Маиџија*

Губец, тако, алузија је на Губеца, лирског јунака завршног циклуса Васићеве збирке песама *Срча*. Истражујући формалне и стилске могућности поетског и прозног израза, бивајући у свакој новој књизи другачији, Васић доследно гради заокружену поетику и самосвојан, препознатљив ауторски глас. Уколико је песнички језик основна јединица грађе и функције сваког живог романа, утолико се вредност Васићеве прозе (чији је један сегмент роман *Улм*) препознаје у њеним лирским обележјима – у целим лепим синтаксичким јединицама, брижљивом грађењу композиције, суптилној психолошкој мотивацији поступака јунака, богатој и функционалној интертекстуалности, те самосвојном начину да се индивидуално-поетичким дискурсом досегне и буде измичућа лепота, густа (не и опора) литерарна зест, река (ток Дунава или ток свести) у коју се никад исту не улази двапут, и која склиско и одлучно бива начином неистоветног поновљеног (читалачког, херменеутичког) уласка. Скућити се како би се испловило у непознато и ново – у томе је садржана изазовност и отвореност Васићевих песничких и прозних *удаљавања*.